

SÖZ DİZİMİ

Batı Sarı Uygurcanın Söz Dizimi diğer akraba dillerinki ile aynıdır. Aşağıda Batı Sarı Uygurcadaki kelimelerin birleşmesi, cümle yapısı, kelime sırası, cümlelerin çeşitlere ayrılmasını anlatacağız.

1.KELİME GRUPLARI:

Kelime ile kelime birleşerek kelime öbekleri oluşturur. Onun içindeki kelimeler asıl anlamını ifade eder. Kelime öbekleri aşağıdaki türlere ayrılır.

a. Eşit Münasebetteki kelime grupları:

gezgä äşgä “giyecek içecek”, yiñne yehp “iğne ve ip”
aqdä gök “beyaz ile mavi”, cuozi yizi “masa sandalya”

b. Belirten ve belirtilen ilişkideki kelime grupları: Bunlar aşağıdaki üç çeşide ayrılır.

a). İsim Tamlaması:

ter argam “deri bavul”, Goyci äşt “Çoban köpeği”
yerlama şazi “megafon”, yimser örcü “gündünlük tüketim maddesi”
tulug soqba “darı” uş şañ daräg “üç kavanoz buğday”

b). Sıfat Tamlaması:

yiñ uzun “en uzun”, yañedan yañe “yep yeni”
diñ saleğ “çok ağır”, örlig örlig “en yüksek”

c). Fiil Tamlaması:

otGa sal- “ateşe ver-”, gönälge degär- “üzmek”
däzäv cida- “yazabilir”, undup qal- “unutmak”

C.Belirlenen Fiil Öbekleri

däl duht- “rüya görmek”, şañ cola- “fotoğraf çekmek”
ährq Gara- “fala bakmak” belek ber- “kumaş vermek”

Ç. Özne Ve Yüklemden Oluşan Kelime Öbekleri:

kun duhdul- “güneş tutulması”, yeGäş dahrdäl- “geçirmek”
ya un “filizlenmek”, ceresgen Gohp- “şişmek”

d. Eşit Kelime Öbekleri:

golar liañkozi şigäsä “onlar karı koca ikisi”, ahga çodäñ “rahip çoding”
lomci gardamba “nomci Gardanba”

f. Edat Tamlaması:

pucaq bocin “bıcaık ile”, kun sen “her gün”
asarğa diğe”tarlaya kadar”, mendau soñ “ondan sonra”

2. CÜMLE ÖĞELERİ VE KELİMELERİN SIRASI

Batı Sarı Uygurcadaki cümle öğeleri özne, yüklem, tümleç, nesne, zarflardır.

Özne ile yüklem cümlenin temel öğeleridir. Mükemmel bir cümle için özne ile yüklem
olması şarttır. Tümleç, nesne, zarf ise cümlelerin yan öğeleridir.

Genellikle cümledeki öğelerin sırası şöyle:

Özne yüklemden önce gelir. Yüklem ise cümlenin en sonunda gelir. Tümleç zarf ve
yüklemden önce, nesne ise zarf ve yüklemden önce gelir.

Fakat bunlar mutlak değildir. Bazen tümleç ve zarf ise öznenen önce de gelebilir. Bazı
durumlarda yüklem bile öznenen önce gelebilir.

A. ÖZNE

Cümlede isim, zamir, isim fiil, isimleşmiş sıfatlar ve sayılar özne olur. Meselâ:

Ränçin colma atdäg yerci dro. “Rençin Colma ünlü şarkıcıdır.”

Bugän şinçi’är dro. “Bugün salı.”

gol ni yavdalnä ma xosän yaxşı go duhdöp dro. “O, her şeyi de çok güzel yapar.”

Qädey pudägnä örgener yünüy emes dro. “Çin yazısını öğrenmek kolay değil.”

Aqdan Gözäl yaxşı. “Beyazdan kırmızı iyi.”

Ahldäga bes Gahtsa bäreygärmä dro. “Beşe altıyı eklersek on bir olur.”

B. YÜKLEM

Cümlede isim, zamir, sıfat, sayı, fiil ve hüküm fiilleri yüklem olur. Meselâ:

gonäñ adä vaşı (dro). “Onun adı Vaşidir.”

gonãngä menãngäden bezägärek (dro). “Onun benimkinden biraz büyük.”

Serän noro yimsogan orgaq menãngä (dro). “Seren Noronun kullandığı orak benimdir.”

Bu Gäzdarnãñ şajdahrtGä dañGäna dro. “Bu kızın tokası gerçekten güzel.”

Mäsdãngä diordänci (dro). “Bizim dördüncü.”

Men ene bär Garen. “Ben yine bir bakayım.”

C. TÜMLEÇ

Cümlede isim, zamir, isimleşen sıfatlar, sayı, miktar, sıfat fiil ve isim fiiller tümleç olur. Belirli tümleç genellikle belirtme haliyle gelenler, ama bazı vakitlerde belirtme hali düşer. Belirsiz tümleç ise isimlerin yönelme hali ekiyle gelenlerdir. (Belirsiz tümleç için kelime altına tek çizgi, belirli tümleç için ise çift çizgi çizilmiştir.) Meselâ:

AnaňGa kunnäg dro di. “Sen anama ‘onun günü iyi’ de.”

Anaň yogurtdä säñnäge beräp dro. “Anam yoğurdu kız kardeşime verdi.”

Bu gezgädegä yamagnä kãm yamagan er? “Bu elbise üzerindeki yamayı kim yamadı.”

Seler ça aş.”Çay için.”

gol käçigärekdä yaxş görey dro. “O biraz küçüğünü sever.”

Men mändag dözägdan şigä ahldä. “Ben böyle kalemden iki tane aldım.”

Lobuzañ yüz ciñ (Goy yün) nã sadäp dro. “Lobuzañ 50 kilogram koyun yünü aldı.”

Bär kunge yehtgende, Goñärcen ala gädägänge ala qagärmaq qagärarnä undup qalğan dro. “Bir gün Gongercen ala köpeğe meyve vermeyi unutmuş.”

Ç. Belirleyici (Enikliguçi)

Cümlede sıfat, sıfat fiil, zamir, sayı, miktar, isimler belirleyici olarak kullanılır. Mesela:

Kur Goynä yülärenä! “Bir semiz koyun keselim!”

Qaynagan sutdä aş, yig sutdä aşme! “Kaynamış sütü iç, kaynamamış sütü içme.”

Mäsdãñ suansu loşi örgetgenä yaxşı dro. “Matematik öğretmenimiz iyi öğretir.”

aGasä maga bär tagar daräg sadäp beräp dro. “Onun ağabeyi bana bir çuval buğday sattı.”

Menãñ mula yüz beson Goy uhGaro dro. “Benim oğlum 150 tane koyun bakıyor.”

Derekdãñ zoyüñ çoşi bezäk dro. “Ağacın rolü gerçekten büyük.”

D. ZARF

Cümlede zarf fiil, bazı isim, sıfat, zamir, sayı, miktarlar da isimlerin yönelme, kalma, çıkma halleriyle çekimlenmiş şekilleri zarfdır. Meselâ:

Bu yü qalca bezäk dro. “Bu ev çok büyük.”

Yañqässağ gelgeş la GäzaGasäñGa aydäp dro. “Yañkessak gelince ablasını sordu.”

Oñey oñey orenä. “Biz çabucak biçelim.”

Munä Gurannäñ ardäñGa döhk! “Bunu ağılın arkasına dök!”

Men kaçığ yol ocin gehldi. “Ben küçük yol ile geldim.”

Dagän dañGar cañ aGargan sägda la mäsdər mañenä. “Yarın sabah tan atar atmaz gideceğiz.”

Am lom göhp dro. bu ayda men şenge uş xur bahrdä. “Şimdi toplantı çok. Bu ay ben nahiye’ye üç defa gittim.”

Qorgan kañGa doGärap Gur-Gur GuhrGurov dro. “Korgan ranzaya yatınca horul horul horlamaya başladı.”

Caşi serän yü şige kärkeş bär nime alänäp unup baräp dro. “Caşi Seren eve girip bir şey alıp çıktı.”

E.ÇAĞIRMA

Genelde cümlede isim ve isim öbekleri çağırma ögesi olur. Meselâ:

Oğalay! sen yaxşı örgen! “Oğlum sen iyi öğren!”

Li toñci! men saga bär yavdal den. “Yoldaş Li! ben size bir şey söyleyim.”

Gäzay! men çoGesä Govalmas. “Kızım! eğer oturursam kopamam.”

F. ÜNLEM

Genellikle ünlemler cümlede ünlem ögesi olur. Meselâ:

Qa! mändag neme Gayda bar er? “Ey! nerede böyle iş var?”

O! men senäñ duqGannäñ oyga mañGo! “A! ben hemen senin annenine evine gideceğim.”

Am lomci gardamba ärcagarda där na! (

Sen muca saGä, yam? “Biraz bekle, olur mu?”